

בפירצה יתרה על עשר, כתב רש"י שאסור בכולו (וכן דעת הרי"ד והרי"ז בפסקיהם. וע' גם בפירוש הראב"ד לתו"כ תוריע). ובתוס' ישנים כתבו שאין אסור אלא כנגד הפירצה. וכן דעת הרמב"ם (כלאים ז, טז) הרשב"א ושאר ראשונים.

דפים טז – יז

כט. א. מחיצות העשויות מחבלים מתוחים או מקנים זקופים, האם מועילות לטלטל בתוכן – בשיירה וביחיד? כמה הפרש צריך להיות בין החבלים או הקנים?

ב. מחיצה תלויה, האם מתרת הטלטול?

א. שיירה שחנתה, יכולה לעשות מחיצות סביבותיה על ידי הקפת חבלים מתוחים זה למעלה מזה או העמדת קנים זקופים, ובלבד שלא יהיה בין חבל לחבל ובין קנה לקנה שלשה טפחים, ויהא גובהה הכולל עשרה טפחים. [ודי לפי"ז במתיחת שלשה חבלים כשעוביין הכולל יתר על טפה, והרי עם שלשה האוירים שכל אחד מהם פחות משלשה טפחים, מגיע החבל העליון לגובה עשרה].

בשיירה דיברו. דברי רבי יהודה (אבל ביחיד לא הקילו עד שיהא במחיצה שתי וערב. רש"י). וחכמים אומרים: לא דיברו בשיירה אלא בהווה, אבל הוא הדין בלא שיירה. רבי יוסי ברבי יהודה חולק ואומר: כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה. וחכמים מתירים אפילו ביחיד.

ופירשו בגמרא מחלוקתם בהיקף שטח הגדול מבית סאתים (- קרוב לשבעים ואחת אמה מרובעות); לתנא קמא התירו בשתי או בערב אף ליחיד ההולך במדבר. לרבי יהודה לא התירו אלא לשיירה. ולריב"ז אפילו לשיירה אין נותנים אלא בית שש סאים. וחכמים מתירים כל צרכם ואפילו ביחיד ובישוב, ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי מכלים ושימושים, כי אז אסור לטלטל בכל ההיקף. ואולם בפחות מבית סאתים מועילה מחיצת שתי או מחיצת ערב לדברי הכל. רב נחמן הסיק הלכה [שלא כפי שדרש בתחילה בשם שמואל] כרבי יהודה ביחיד וכחכמים החולקים על ריב"ז בשיירה. הלכך ליחיד נותנים בית סאתים במחיצה זו, וכן לשני אנשים, אבל שלשה – נעשו 'שיירה' ונותנים להם כל צרכם.

א. פסק הרי"ף כרב נחמן. ועוד פסק כרבנן בתראי שדין יחיד בישוב כבמדבר, ומותר במחיצות

גרועות עד בית סאתים (וכ"כ ר"ח וכ"מ בפירוש המשנה לרמב"ם. ומשמע שנקטו שלתנא קמא בישוב אסור אפילו בית סאתים. והראב"ד (מובא ברשב"א) תמה על כך ונקט שעד בית סאתים מותר לדברי הכל).

גם לצורך שאיבת מים מן הבור התירו חבלים (כדלהלן יח. חנניה אומר: חבלין לבור). ויש אומרים שהדבר שנוי במחלוקת תנאים (כן צדד הריטב"א כב סע"ב לפרש דברי רע"ק ור"י בן בבא).

ב. יש אומרים שחכמים מתירים לטלטל בשיירה או ביחיד שבא לשבות, אפילו בקרפף שלא הותר לדירה שהוא גדול מבית סאתים [ולרבי יהודה ליחיד אסור אבל לשיירה הבאה לשבות מותר אף כשלא הותר לדירה] (ערשב"א כאן ולהלן כב; תוס' יא. ד"ה אילימא; יח. ד"ה אפילו). ויש אומרים שלא התירו חכמים ביחיד [ושמא אפילו בשיירה] אלא בשווקף לדירה (ער"ן ורשב"א כאן ולהלן כה סע"ב; או"ח שס; גאון יעקב. וע"ע אבני נזר שט).

ג. בית סאתים פנוי בהיקף שטח הפחות משש סאים; דעת רוב ככל הראשונים שאסור לטלטל שם אפילו בשיירה (כן מפורש ברבנו חננאל, וכ"מ ברמב"ם רשב"א וריטב"א [וה"א לריב"ז], וכ"מ ברש"י). ובשו"ע (שס, א) לא פסק כן (וכבר השיגו האחרונים על כך – עט"ז וא"ר וגאון יעקב, מובא במשנ"ב שם). גם לשנים אין התר אלא עד בית סאתים יחד (עפ"י רי"ד ורי"א; או"ז ח"ב כב; תורת חיים). ויש חולקים וסוברים בית סאתים לכל אחד (ע' במאירי. ובב"י נסתפק בדבר, ועט"ז).

- נכרי אינו מצטרף להוות 'שיירה'. וכן יש אומרים שקטן אינו מצטרף עם שנים להחשב 'שיירה' (כן נסתפקו בירושלמי, ופסק הרמב"ם טז, יב ורבנו ירוחם להחמיר. והובא ברמ"א שס. ויש מהראשונים שהקלו בדבר. ע' עבודה"ק). וחרש ושוטה – כקטן. ואיש ואשתו – כאחד הם (עפ"י ערוך השלחן).
- ד. הוקף יותר מבית סאתים ליחיד – הרי זו ככרמלית. ומ"מ יש אומרים שאין להוציא משם לכרמלית אחרת, כי מדין תורה מקום ההיקף הוא רשות היחיד (עפ"י תו"ש, מובא במשנ"ב שס סק"ה). ואין הדבר מוסכם (ע' חו"א עז, ג).
- ה. בשפת אמת צידד שמחיצת קנים או חבלים צפופים שהסתום מרובה על האויר שביניהם או כמוהו – אין זו בכלל 'מחיצת שתי' או 'מחיצת ערב'. ועל כל פנים מחיצה העשויה מפסים רחבים ארבעה, בודאי אינה נחשבת 'מחיצת שתי'. ובחזון איש (עז, ג) נקט שאפילו בקנים דקים, כל שהשטח העומד מרובה מהאויר – מחיצה טובה היא. ואפילו בלא דין 'לבוד', כל שהעומד מרובה ויש שני דפנות שלמות, אינה בכלל מחיצה גרועה.
- ו. נראה שאם העמיד קנים בכמה שכבות כך שיש קנים כנגד כל האויר שבין הקנים האחרים, וכולם סמוכים זל"ז בפחות משלשה – אין זו מחיצה של שתי אעפ"י שיש אויר ביניהם, כיון שאין המקום המוקף אויר מגולה חוצה לו (עפ"י חו"א עז, ד).
- ז. הפרי-מגדים (העתיקו בשער הציון שס אות ב) צדד שקנה אחד של ערב הנתון במחיצה של שתי, או להפך – הרי זו מחיצה של שתי וערב. ובחזון איש (עז, ד) חלק על כך [ז"א"א לעשות מזה שום סניף להקל].
- ואם עשה שתי וערב בחציו, אפשר שמותר אף ליחיד ובישוב מדין 'פרוץ כעומד' בערב. ואפילו אם בסמוך לארץ יש שתי בלבד – כיון שאין בין הקנים שלשה טפחים ואין בקיעת גדיים (עפ"י חו"א שם).
- ח. כאשר יש שלש מחיצות מעולות, די ברוח רביעית בשתי לבד או בערב (עפ"י באור הלכה שס, א ד"ה כגון; חזון איש עז, ג). ויש לעיין בתיקון פירצה יותר מעשר בשלש הדפנות, האם מועיל בשתי או בערב. וכן מסתבר (חו"א שם).
- ט. הגה סיכום להלכה של דיני טלטול במחנות צבא כיום, מתוך הספר 'שבת ומועד בצ"ל' לרב אברהם משה אבידן שליט"א (עמ' רמה-דנה):
- לכתחילה יש להקיף המחנה, בין מחנה קבוע בין עראי, במחיצה של שתי וערב. הקיפוהו בשתי או בערב [ומצוי הדבר במחנות המוקפות גדר מחוטי תיל המתוחים במאוזן]; במחנה קבע, יש להקל בשעת הדחק ולטלטל בתוכו גם כאשר יש שם שטח יותר מבית סאתים פנוי, אבל במחנה ארעי שאין שם בנינים אלא אהלים [אפילו נמצאים שם יותר מחדש או חדשים], אין להתיר הטלטול כאשר יש שם בית סאתים פנוי, ואפילו יש עמודים בגדר, הרוחקים זמ"ז שלשה טפחים ויותר. ואף בזמן מלחמה אין להקל להשאיר בו בית סאתים פנוי.
- מחיצה של שתי או ערב בתור מחיצה רביעית – כשרה.
- אינה נחשבת מחיצת ערב אלא כשברוב גבהה היא כזו, אבל כאשר חציה התחתון או העליון יש בו שתי וערב – מחיצה מעולה היא.
- מחיצה שע"י 'צורת הפתח', לכתחילה יש להשתדל להקיף בה שטח מצומצם שלא יהא בית סאתים פנוי, אבל בדיעבד הטלטול מותר.

עומד מרובה על הפרוץ, במחיצת שתי – הרי זו מחיצה. במחיצת ערב – נסתפק רב המנונא בדבר; כגון

מחצלת שגובהה שבעה ומשהו וחקק בה שלשה והשאר בה ארבעה למעלה ומשהו למטה, והעמידה פחות משלשה סמוך לקרקע. נמצא החלק התחתון שלשה טפחים 'עומד' (על ידי 'לבוד'), והעליון ארבעה ובאמצע שלשה פרוץ. [אבל אם הפרוץ שבאמצע כמידת העומד שלמעלה או גדול ממנו, הרי הוא והאוויר שמלמעלה מבטלים את העומד].

א. יש אומרים שהואיל ולא נפשטה הבעיה יש לנהוג לחומרא (עפ"י חדושי הרשב"א ועוד). והראב"ד כתב, כיון שרב אשי העמיד בעיית רב המנוגא בענין אחר, הרי שפשוט לו שהערב כשתי לענין עומד מרובה על הפרוץ ולא הוצרך לשאול על הדבר. וכן מסתבר (רא"ש. וכן נקט הרשב"א בעבודת הקדש ב, וכ"כ הריטב"א והרי"א, וכן נפסק באו"ח שסב, ט).
ונראה שאפילו אין שם אלא 'עומד מרובה' בשתי, ואותו רוב עומד אינו עשרה טפחים מלאים אלא על ידי רוב הערב – מועיל, ואין שייך לצרף הפרצות של השתי עם הערב (עפ"י חזון איש עז, ה).

ב. לדעת האומר עומד כפרוץ מותר, הוא הדין במחיצת ערב דינו כעומד מרובה על הפרוץ (עפ"י ריטב"א [ע"ש]; טשו"ע ובי"י שסב, ט. ובמשנ"ב ובאה"ל שם תמה כיצד אתה מוצא זאת. וע' בחזו"א סח ס"ק ט טז, עז סק"ג).

ג. צריך עיון כשעומד מרובה על הפרוץ בערב [לפי הצד שמועיל] ואורך הפרוץ יותר מעשר אמות, האם פסול כדין פירצה הגדולה מעשר, אם לאו (עפ"י שפת אמת).

ב. רבי טבלא שאל מרב: מחיצה תלויה (גבוהה עשרה התלויה שלשה טפחים או יותר מעל הקרקע. ערש"י) מהו שתתיר בחורבה, ואמר לו: אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים, קל הוא שהקלו חכמים במים (להתיר למלאותם).

לפי פירוש רב אשי, רב המנוגא נסתפק בדבר כאשר העומד שלמעלה מרובה על הפרוץ שלמטה (כפרש"י. ובשפ"א רצה לפרש בע"א).

גם כשחסם למטה בקיעת גדיים, אין מחיצה תלויה מתרת ביבשה. כן הוכיח החזו"א (עט, יא עז, ב. ותמה של על דברי החת"ס שאין מורים כן).

ונראה שמהתורה ודאי אינה מחיצה, רק הספק היה לענין התר טלטול בכרמלית, והסיקו שרק במים הקלו (עפ"י חזו"א עז, ב).

דף יז

ל. א. שלשה שהיו במדבר ועשו מחיצות גרועות להתיר להם הטלטול כפי שהתירו חכמים, ומת אחד מהם בשבת; או שנים ונתוספו עליהם בשבת – האם נשתנה דינם בתוך השבת אם לאו? מה הדין בכגון זה לענין מחיצות (דרבנן) או קורה ולחי שנפלו בשבת, וכן פתח שבין בתים מעורבים שנסתם?

ב. אלו דברים פטרו חכמים במחנה?

ג. האם תחומין דאוריתא או דרבנן, והאם לוקים על איסור תחומין?

א. שלשה אנשים ומת אחד מהם, או שנים ונתספו עליהם; רב הונא אמר: שבת גורמת (בכניסתה), והואיל והותרה – הותרה, או אם נאסרה – נאסרה. רבי יצחק אמר: דיורים גורמים, ולעולם יש לילך לפי מצב הדיורים בהווה.

כמו כן אמר רב הונא לרבה: עירב (חצרות או בתים) דרך הפתח או החלון ונסתם הפתח / החלון – שבת,

הואיל והותרה הותרה (ומותר להעביר מזה לזה דרך שאר חלונות שאין בהם ארבעה שאין ראויות לעירוב).
חזר הפתח ונפתח באמצע השבוע – חזר העירוב למקומו (תוס' עפ"י גמרא שבת קא). וכן אם נסתם
באמצע השבוע וחזר ונפתח בשבת עצמה – מותר (כן פסק הרא"ש).

ואולם לענין חצר או בית שנפרצו משתי רוחות בשבת, או מבוי שניטלה קורתו או לחיו בשבת – נחלקו
תנאים; רבי יהודה מתיר לאותה שבת ורבי יוסי אוסר. ואמרו בגמרא שמחלוקת האמוראים אינה תלויה
במחלוקת זו, כי כאן המחיצות אינן נמצאות כעת ומאידיך הדירורין ישנם כמקודם, משא"כ לעיל שהמחיצות
קיימות התיר רב הונא (וכן סוברים רבה ואביי חילוק זה. ראשונים כ.). והואיל והדירורין נשתנו אסר רבי יצחק.

א. הרבה הראשונים (עתוס' כאן ולעיל טו; רי"ף ר"א"ש ריטב"א ריא"ז, ר"ן כ. תשב"ץ קטן קח, ועוד) נקטו
הלכה כרב הונא [אעפ"י שרב אוסר אפילו המחיצות קיימות. תוס']. ואולם כשהמחיצות
נסתלקו, נוקטים התוס' הלכה כרבי יוסי לאסור. וכן פסק באו"ז (מובא בהג"א. וע' גם ברשב"א כ.).
ויש ראשונים (שם. וכן פסק הר"ד כאן. וכן הביא הריטב"א בשם התוס') שנקטו שחילוק הגמרא אינו
אלא דיחוי בעלמא, וכיון שהלכה כרבי יוסי שאוסר, הרי שאין הלכה כרב הונא.

ב. אין אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה' כאשר מתחילה לא היה הדבר המתיר ראוי לעמוד כל
השבת (עפ"י תוס' פרק ו. וע' אבני נזר ער, ז).

ג. כאשר המחיצות לא נסתלקו לגמרי אלא נעשו מחיצות-שאינן נכרות, נקטו התוס' (יב):
שאומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה'.

ונסתפק הגרעק"א (בתשובה) להתיר בלחי שנפל בשבת ויש שם לחי שלא סמכו עליו מאתמול,
כיון שאין החסרון אלא משום היכר יש לומר 'הואיל והותרה הותרה', אלא שבשו"ע (ססג, יב)
אין נראה כן (וע' באבני נזר ער, ד-ו רעא, טז-יז שצדד בזה. וע"ע קהלות יעקב ח).
סילוק לחי או קורה בעיר המוקפת חומה – מחלוקת הפוסקים (ע"ע בשו"ת מהרי"ל קנו).

ב. ארבעה דברים פטרו במחנה (היוצאת למלחמת הרשות. רש"י); –

מביאים עצים מכל מקום, לא רק קוצים וכד' שמתרים לכל מתנאי יהושע אלא אף שאר עצים, ואפילו
תלושים ויבשים;

בירושלמי (מובא ברשב"א וריטב"א) מובא שלא הותרה הבאת עצים כאשר העצים נתונים
בחבילות. ויש אומרים שאין זו שיטת תלמודנו (עריטב"א ופירוש המשניות לרמב"ם).

פטורים מרחיצת ידים שלפני האכילה והתפילה (עפ"י ר' יהונתן ומאירי) מפני טרדתם (ירושלמי) [אבל מים
אחרונים – חובה (אביי), מפני מלח סדומית המסמא את העינים. רב חייא בר אשי];

ומדמאי [ולבית שמאי אין מאכילים את האכסניא (= החילות) דמאי];

ומלערב עירובי חצרות [אבל עירובי תחומין לא. דבי רבי ינאי – שסובר תחומין דאוריתא].

א. יש מי שמדייק מלשון רש"י שלא התירו לטלטל מחצר לחצר אלא אם יש פתח ביניהם,
שעשאוים כאילו עירבו, אבל בלא פתח – אסור. ואילו ברמב"ם (בהלכות מלכים) משמע שהתירו
לגמרי לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד, ואין צריך פתח (עפ"י אבני נזר שז, ו).

ב. לדעת הסוברים 'תחומין דרבנן' [ואפילו בי"ב מיל, וכדלהלן], פטרו המחנה מלערב עירובי
תחומין (וכן פסקו הר"ד והרי"ז ועוד).

ומבואר בדברי הרמב"ן [על פי משמעות לשון המשנה] שלא הותר להם לילך בלא הגבלה רק
פטרו מעשיית העירוב, ונתנו להם חכמים רשות לברור ד' אלפים בכל כיוון שהם צריכים
להלוך, גם כשאין הדבר נוגע להצלה. ונראה שאם הולכים למזרח אלפיים אמה – הפסידו

למערב (עפ"י חזון איש סוס"י קיב). ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שהתירו להם לגמרי לילך ארבעת אלפים אמה לכל רוח. ואם רוצים לילך שמונת אלפים, יקנו שבייתה בסוף ארבעת אלפים (עפ"י אבני נור שו). אך בדעת רש"י נקט שלא התירו לגמרי אלא עשאום כאילו עירבו). רבי יהודה בן תימא אומר: אף חונים בכל מקום, ובמקום שנהרגו שם נקברים [אף על פי שיש להם קוברים ואינם כמתי מצוה הקונה מקומו].

בירושלמי נאמרו כמה דעות בגדר 'מחנה'. ונקט הרשב"א (בחידישיו ובספרו עבודת הקדש ד, ב; מ"מ עירובין א, ג) שעשרה אנשים בכלל 'מחנה'. ונראה שצריך שיהיו העשרה חונים במקום אחד. ואפשר ששיעור צירוף עד שבעים אמה ושיריים, כשיעור צירוף עיר (חזון איש סוס"י קיב). ובירושלמי למדו גדר מחנה מ'מחנה אלקים'. ונראה שהמינים שאין מצרפים אותם לעשרה לדבר שבקדושה, אינם משלימים לעשרה של מחנה (חזו"א שם). ומשמע בסוגיא, דוקא מחנה היוצא למלחמה, וכ"מ ברמב"ם (עפ"י מ"מ עירובין א, ג; רבנו יהונתן. וכן נקט הגר"א (או"ח קנה, ח) לעיקר, ע"ש). וי"א שפטרנו כל מחנה מלעבר [ועד עשרה בכלל 'שיירה' הם, מכאן ואילך – 'מחנה'] (ע' במ"מ שם; בהגר"א בשם רמב"ן ורשב"א שלא הזכירו 'מלחמה'). וצדד בחזון איש (סוס"י קיב) שלא פטרו מחנה אלא במלחמת כל ישראל, מלחמת מצוה עפ"י מלך ושופט שבדור או על פי סנהדרין במלחמת רשות, אבל גייס העומד על עיר אחת ובני העיר יצאו להדפם – אינם בכלל פטור זה (ועריטב"א שפירש 'במחנה' – בארץ ישראל). ע"ע בפירוט בספר 'שבת ומועד בצה"ל' לרא"מ אבידן שליט"א, עמ' כ ואילך.

ג. בסוגיא נראה שנקטו תחומין דאורייתא אלא שנחלקו החכמים האם לוקים מלקות ארבעים על יציאה חוץ לתחום (רבי חייא; דבי רבי ינאי) משום אל יצא איש ממקומו, אם לאו (רבי יונתן – שלא שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא, לאיסור הוצאה). ובמקום אחר (ע' בסוטה ל:) נחלקו תנאים האם תחומין מדאורייתא או מדרבנן. [ולדברי הכל אין בתחומין חיוב כרת ולא חטאת].

יש שפסקו להלכה תחומין דאורייתא (עפ"י שאלתות דרב אחאי מה; ספר העתים עמ' 45 בשם ב"ה; רבנו אפרים, מובא ברמב"ן. וע' גם בסידור ר"ש מגרמייזא הל' שבת לג). ואין כן דעת שאר פוסקים (סמ"ק, או"ז, רוקח וכל הפוסקים דלהלן); – הרי"ף כתב שאין הלכה כרבי עקיבא הסובר תחומין דאורייתא אלא מדרבנן ולוקה מכת מרדות, אלא שבירושלמי מובא שתחום י"ב מיל דאורייתא, כמחנה ישראל – ולוקה על כך מהתורה. וקשה מסוגיתנו שנראה שאף אלפים אמה דאורייתא. [ולענין עשיית עירוב לקנות שבייתה בסוף י"ב מיל – מבואר ברמב"ן שמועיל. וע' אבני נור או"ח שז]. והרז"ה נקט על פי כמה סוגיות בתלמוד שכל עיקר תחומין דרבנן, אף י"ב מיל. וכן האריך להוכיח הרמב"ן, וכתב שאף הרי"ף לא נתכוין לפסוק דאורייתא בי"ב מיל אלא שהביא דברי הירושלמי אבל תלמודנו אינו סובר כן. וכן נקט הרשב"א (להלן ל ועוד) שעיקר תחומין דרבנן, וכן דעת הריטב"א והר"ן (כאן ולהלן לו.). וכן משמע מסקנת דברי הרא"ש (וכן הכרעת ההלכה לדידן. ע' חזו"א סוס"י קיב).

ואולם ישנם ראשונים המשוים שיטת תלמוד שלנו עם הירושלמי שי"ב מיל דאורייתא (עפ"י ראב"ד, ראבי"ה ומרדכי). וכן פסק הרמב"ם (שבת כו, א ובתשובותיו שט-שי) וסמ"ג (ל"ת סו, עשין דרבנן א) ומאירי. וכן דעת הרי"ף לפי הבנת כמה ראשונים (רד"ה, רשב"א, ריטב"א ומאירי). וכן נקט בספר הבתים (עירובין, שער ז). ע"ע בשיטות הראשונים בבאורי הגרי"פ על ספר המצוות לרס"ג ח"ב ל"ת קעט.